

עלון שבועי נחלת שמואל

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע
מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת ויחי תשע"ב

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,
או למייל chagitben@neto.net.il וכן בת.ד. 41072 ירושלים.

הנושא: יוסף הצדיק – שילוב של לאה ורחל

שהיו אומרים: שני בנים יש לה לרבקה שתי בנות יש לו ללבן, גדולה לגדול וקטנה לקטן. והיתה יושבת על פרשת דרכים ומשאלת: גדול מה מעשיו? איש רע הוא מלסטם בריות, קטן מה מעשיו? איש תם יושב אוהלים, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה וכו'. ע"כ.

כלומר, הפעם הראשונה בה אנחנו נפגשים עם לאה, רואים אנו את רצונה ושאירתה שלא לשאת את עשו הרשע אלא לזכות להידבק ביעקב הצדיק.

אלא שמהמשך הכתובים מתגלה, כי גם לאחר שזכתה לשאת את יעקב הצדיק על ידי רמאותו של אביה לבן, יעקב אבינו אינו חפץ בה, כמו שנאמר (שם ל"א): "וירא ה' כי שנאה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה". פסוק זה מפי ה' הוא, ה' ראה כי לאה שנאה אין זו הרגשה שלה בלבד, רבש"ע מעיד על כך שלאה שנאה. ואומר על כך המדרש (בר"ר ע"א, ב): כיון שראה יעקב מעשים שרימתה לאה באחותה נתן דעתו לגרשה, וכיון שפקדה הקב"ה בבנים אמר: לאמן של אלו אני מגרש? ע"כ. כלומר, שיעקב אבינו מאשים את לאה ששיתפה פעולה עם אביה הרמאי, ורוצה לשלחה מעל פניו, ואילולי שילדה לו בנים, היה מגרשה.

ולעומתו לאה, ממשיכה להשתוקק ולרצות להידבק ביעקב הצדיק, ולכן כמעט בכל שמות הבנים שנולדו לה מזכירה לאה את אהבתה - דחייתה אצל בעלה: ראובן - "ראה ה' בעניי כי אתה יאהבני איש", שמעון - "שמע ה' כי שנאה אנוכיי, לוי - "הפעם ילווה אישי אלי", זבולון - "הפעם יזבלני איש", יששכר - "כי נתתי שפחתי לאישי".

"בן פורת יוסף בן פורת עלי עין".

רחל ולאה - שתי אחיות, שתי נשותיו של יעקב, ושתיים מאמהות עמנו. אולם על אף המשותף ביניהן, כל אחת מהן מייצגת עולם בפני עצמה.

כפי שמובא במדרש (בר"ר ע, טו): וללבן שתי בנות כשתי קורות מפולשות מסוף העולם ועד סופו: זו העמידה אלופים וזו העמידה אלופים, זו העמידה מלכים וזו העמידה מלכים, מזו עמדו הורגי אריות ומזו עמדו הורגי אריות, מזו עמדו נביאים ומזו עמדו נביאים, מזו עמדו שופטים ומזו עמדו שופטים, מזו עמדו מכבשי ארצות ומזו עמדו מכבשי ארצות...

חז"ל מתארים את אמותינו כ"שתי קורות מפולשות מסוף העולם ועד סופו", תפקידן של ה"קורות" הוא להחזיק את הבית או את התקרה (עי' נגעים פרק י"ג משנה ג'), והתורה שאומרת: "וללבן שתי בנות" כוונתה לשתי בונות, שתי נשים הבונות את בית ישראל. אבל חכמים לא מסתפקים בתואר "קורות", הם מוסיפים "מפולשות מסוף העולם ועד סופו" - העמדת הבניין לדורות, זהו עניינם של האימהות, לא הולדת השבטים בלבד, אלא עיצובם והעמדתם לבניין בית ישראל לדורותיו.

הפעם נתמקד בכוחה של "לאה אמנו" ומה היא לימדה והנחילה לבניה לדורות, ובשביל כך עלינו בתחילה לתור ולחפש היכן לאה מוזכרת לראשונה בתורה, וכשנבדוק נראה כי בפרשת ויצא (כ"ט, ט"ז, י"ז) בה התורה אומרת: "וללבן שתי בנות, שם הגדולה לאה ושם הקטנה רחל. ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה".

וחז"ל (בבא בתרא קכג.) מסבירים מהו "עיני לאה רכות": שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם

זו מהותה של לאה אמנו, השתוקקות וציפיה לקדושה, רצון להידבק בצדיק, גם אם הצדיק מסרב ומתרחק ממך, ובספה"ק מי השילוח (ח"א פרשת ויצא) מסביר שדבר זה רמוז בשמה של "לאה" וז"ל: כי בדורות הראשונים היתה זו חכמה מפורשת בעיני כל, שהיו מכירין בפרצוף הולד מה שיהיו מידות טבעו, וזה ג"כ שהיה לבן קורא לבנותיו שמות כפי שהיה מכיר בטבעם של כל אחת... ושם לאה היא לשון נלאה - שהיתה תמיד נלאה וצמאה לישועות השי"ת. עכ"ל.

בזוה"ק (פרשת ויצא דף קנח.) מובא: "כל עובדיו דלאה באתכסיא אינון... ואתכסיא לאה במערתא דכפלתא". ובמקום אחר (פרשת וארא דף כט:): "אבל רזא דמילה דרחל ולאה תרי עלמין נינהו, חד עלמא דאתכסיא וחד עלמא דאתגליא".

כלומר רחל היא בבחינת "אתגליא" ואילו לאה בבחינת "אתכסיא". וכפי שמסביר את הדברים הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע בספרו תקנת השבין (עמוד 27), שמעלת רחל נראית לעיניים, היא נקראת "יפת תואר ויפת מראה", מה שאין כן בלאה נאמר שענינה רכות, שלעיני בני אדם היתה בעלת מוס, אך שזה רק למראית בני האדם. יעו"ש דבריו.

כלומר לאה מסמלת את העובד מתוך "אתכסיא" - מעשיו מכוסים ולא ניכרים כלפי חוץ, הסובבים רואים בו כיהודי פשוט ואף מזלזלים במעשיו, הוא לא מקבל עידוד ותמיכה מהסביבה, ואף יותר מכך הצדיק מתרחק ממנו ומסרב לקבל את קרבתו אליו. ובכל זאת הוא עומד איתן ומתגבר על כל המניעות והמפריעים (וראו ליציין את דברי הזוה"ק פרשת חוקת דף קפג. בענין זה וז"ל התרגום: טוב מכולם מי שלא ניכר ולא התגלה, וכל דבריו הם סתומים. זה הוא זכאי, חסיד, השומר את מצוות התורה ומקיים אותן, ומשתדל בתורה ימים ולילות. זה נאחד ונהנה במדריגה גבוהה על כל שאר בני אדם, וכולם נאחזים מחופתו של זה וכו.). לעומתה רחל היא מ"עלמא דאתגליא" מעשיה הטובים ניכרים לכל, וכשהיא מוותרת לאחותה על היקר לה מכל, ומוסרת לה את הסימנים היא "יפת התואר", המתגלה ביופיה גם בעולם הזה.

אחר שנתגלה לנו ההבדל בין רחל ללאה, נעבור עתה אל יוסף הצדיק. חידוש גדול מחדש התרגום יונתן בן עוזיאל (הביאו החיד"א בספרו מדבר קדמות מערכת ד' אות א', והמהרש"א בנדה לא. הביא זאת בשם הפענח רזא), דינה נוצרה בבטן רחל

ואחר כך הלכה בנס לבטן לאה, ויוסף נוצר בבטן לאה והלך לבטן רחל בנס. יעו"ש. כלומר, יוסף הוא גם בנה של לאה בשעת העיבור וגם בנה של רחל בשעת הלידה.

ולדרכינו יש לומר, כי יוסף הוא שילוב של שתי הבחינות של לאה ורחל, מצד אחד הוא ב"אתגליא" אביו מכיר בו ובמעלותיו "כי בן זקונים הוא לו", אולם מאידך יש בו גם "אתכסיא" שכלפי אחיו חוטא הוא ודין מיתה לו. כמו כן במצרים יושב הוא שתיים עשרה שנה בכלא, על חשד שוא של גילוי עריות, ומאידך "ויתן חנו בעיני שר בית הסוהר" (וישב ל"ט, כ"א), בבית הסוהר מכירים בכשרותו של יוסף.

בזה יתבאר מה שהובא במדרש תלפיות (ענף יוסף) בשם הירושלמי, שכשבא יוסף להיכשל עם אשת פוטיפר נתגלה לו איקונין של רחל ולאה. יעו"ש. ולדרכינו, מכיון שיוסף הוא הממשיך של רחל ולאה, לכן נתגלו לו שתייהן להצילו.

זהו הטעם שיוסף היה "שורש כל השבטים", וכמו שכתב המהר"ל בספרו גור אריה (וישב ל"ז, ב): רמזו חכמים בזה כי יוסף היה מקרב את אחיו, כמו שאמרו במדרש רבות (בר"ר פד, ה) כי בזכות יוסף נולדו כל השבטים, הרי הוא ראשון והוא מחזיק כולם, ולפיכך היה מקרב אף בני השפחות, וכו'. עכ"ל.

כלומר, כל השבטים ירשו את התכונות שאמא שלהם נתייחדה בהן בלבד, כגון ראובן ושמעון ירשו את תכונותיה של לאה, ואילו בנימין ירש את תכונותיה של רחל. אולם שונה יוסף הצדיק שירש את תכונותיה הן של לאה, שהרי היה עובר בבטנה, והן את תכונותיה של אמו רחל, לכן הוא כולל את כל השבטים ומקשר ביניהם.

עתה נחזור לפרשתנו ונפרש מהו "בן פורת יוסף בן פורת עלי עין". "בן פורת יוסף" מתפרש על יוסף שהיה בנה של רחל שהיא עקרת הבית, אולם ממשיך ואומר "בן פורת עלי עין" שהוא גם בנה של לאה ויש לו את תכונותיה, אשר נקראת "עלי עין" כי היתה הולכת ובוכה בפרשת דרכים שתזכה ליפול בחיקו של צדיק (עי' לחיד"א בספרו נחל קדומים פרשת ויחי אות כ"ב מה שהביא בשם הרב המובהק כמהר"ר בנימין מעלי הכהן ז"ל), כך יוסף יש בו את מידת ההשתוקקות להידבק בהשי"ת.

נלמד מלאה אמנו, כיצד להמשיך ולעבוד את ה', גם אם הסביבה איננה מכירה בעבודתנו ובמעשינו, כי אינו דומה מעשה הנעשה בסתר למעשה הנעשה בגלוי.